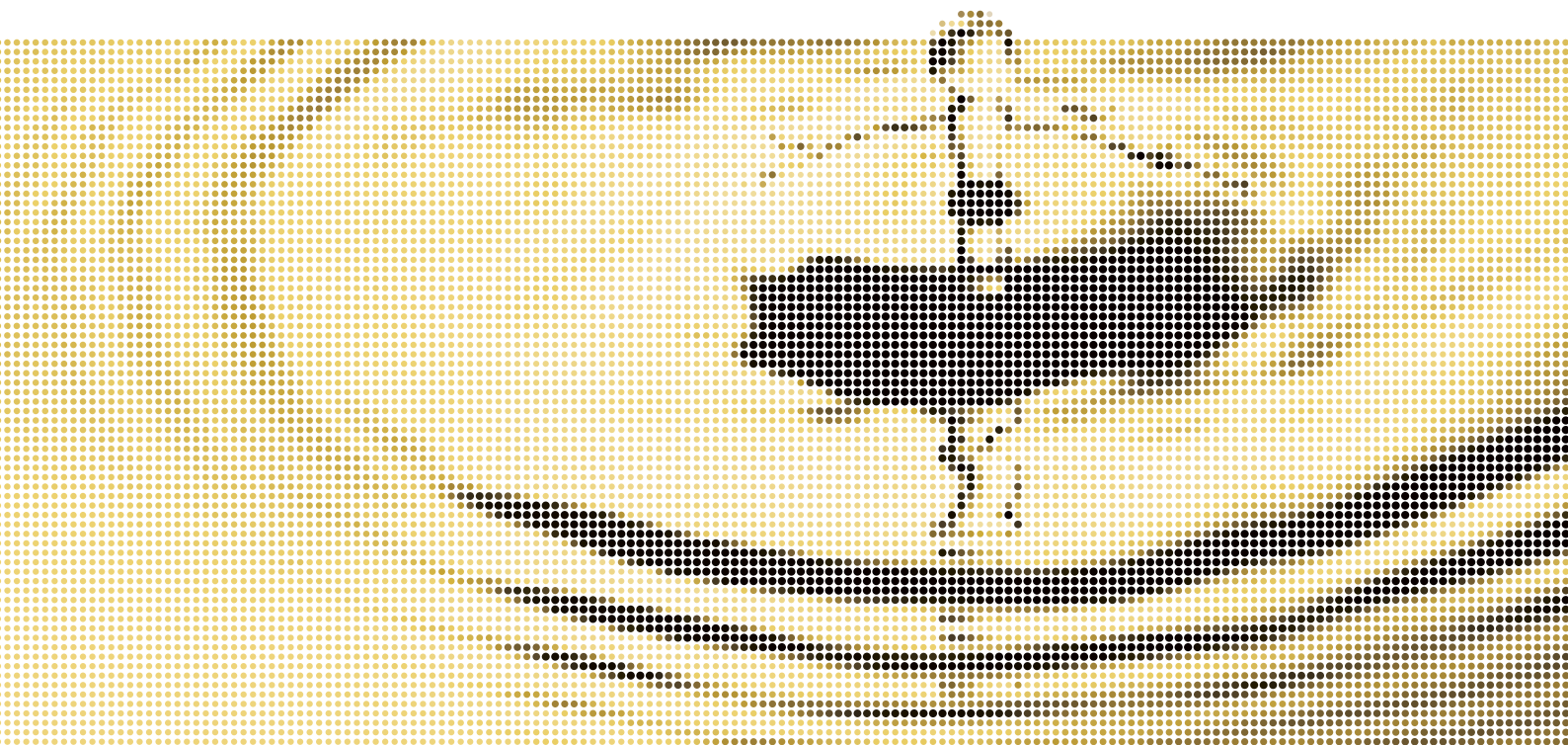

VERSENY- TÜKÖR

XII. évfolyam
2016

KÜLÖNSZÁM II.

Tanulmányok a 85 éve elfogadott 1931. évi XX. törvénycikkről és létrejöttének körülményeiről

Juhász Miklós • Előszó

Szilágyi Pál-Tóth András • A kartellszabályozás történeti fejlődése

Kovács György • A kartellkérdés és -szabályozás gazdaságelméleti és gazdaságpolitikai háttere a két világháború közötti magyar közgondolkodásban

Homoki-Nagy Mária • Megjegyzések a kartellmagánjog történetéhez

Stipta István • A gazdasági versenyt szabályozó megállapodásokról szóló 1931. évi XX. tc. hazai előzményei

Szabó István • A kartellfelügyelet szervezete és hatásköre az 1931. XX. törvénycikk nyomán

Varga Norbert • Kartelleljárásjog szabályozása és gyakorlata, különös tekintettel a Kartelbíróóság működésére

Gombos Katalin • A Kartelbíróóság és a Kartelbizottság tagjainak élete

Tartalom

Előszó	3
<i>Szilágyi Pál–Tóth András</i> A kartellszabályozás történeti fejlődése	4
<i>Kovács György</i> A kartellkérdés és -szabályozás gazdaságelméleti és gazdaságpolitikai háttere a két világháború közötti magyar közgondolkodásban	14
<i>Homoki-Nagy Mária</i> Megjegyzések a kartellmagánjog történetéhez	39
<i>Stipta István</i> A gazdasági versenyt szabályozó megállapodásokról szóló 1931. évi XX. tc. hazai előzményei	53
<i>Szabó István</i> A kartellfelügyelet szervezete és hatásköre az 1931. XX. törvénycikk nyomán	64
<i>Varga Norbert</i> Kartelleljárásjog szabályozása és gyakorlata, különös tekintettel a Kartelbíróóság működésére	84
<i>Gombos Katalin</i> A Kartelbíróóság és a Kartelbizottság tagjainak élete	96

VERSENYTÜKÖR 2016/különszám. (XII. évfolyam, II. Különszám)

A Versenytükör a Gazdasági Versenyhivatal szakmai folyóirata.

A lapban közölt írások és az azokban megfogalmazott vélemények kizárólag a szerzők álláspontját tükrözik és azok nem tekinthetők a Gazdasági Versenyhivatal álláspontjának!

Megjelenik: eseti jelleggel.

Kiadja: a Gazdasági Versenyhivatal.

A kiadásért felel a szerkesztőbizottság: Tóth András főszerkesztő, Bara Zoltán, Kovács András, Szilágyi Pál, Tóth Tihamér.

A folyóirat ingyenes.

Megrendelni és lemondani az alábbi e-mail címre küldött üzenettel lehet: versenytukor@gvh.hu.

A Versenytükör egyes számai elérhetőek és letölthetőek a www.gvh.hu Kiadványok/Versenytükör/Lapszámok oldalról.

A www.gvh.hu Kiadványok/Versenytükör/Szerzőknek oldalról letöltött módszertani útmutató alapján készült publikálásra szánt írások a versenytukor@gvh.hu e-mail címre küldhetőek.

Kiadja a Wolters Kluwer Kft., felelős vezető: Tóth Gábor, a Wolters Kluwer Kft. ügyvezetője

Nyomdai előkészítés: KorrInfo Kft., nyomdai munkálatok: Starkiss Kft.

ISSN: 1787-5196

Varga Norbert*

Kartel-eljárásjog szabályozása és gyakorlata, különös tekintettel a Kartelbíróóság működésére**

A Kartelbíróóság üléseinek helyt adó Magyar Királyi Kúria épülete (ma Néprajzi Múzeum).

Abstract

The cases and regulations of the so-called legal actions of general interest in connection to the cartels were introduced by the 20th Act of 1931 after the economic crisis attention to the cartel regulations in Europe. According to the literary sources, the cartel settlement procedure was defined as a special part of procedural law, and as such, regulated it in order to achieve common good and in the interest of public economics. In my paper, I aim to describe the procedure of Cartel Court by also analysing the remaining legal examples. This codification as very important in Hungarian economy life after the turn of the century, the economic changes started processes in both the field of legal life and legal sciences, and as a result of this, a demand arose to legally codify any rules in connection to cartels. The foundations of these were found in private law, especially in the regulations of the commercial law, which could be further elaborated upon and lead to a development of the regulations on the annulment of contracts in connection to dishonourable business competition. Beyond the creation of the technical legal regulations, the establishment of certain judicatory institutions was inevitable in order to enforce these. This is how the Cartel Court and the Cartel Committee became one of the most decisive legal institutions in economic life up until the middle of the 20th century.

1. Bevezetés

A kartelekkel kapcsolatos ügynevezett közérdekű per eseteit és szabályait az 1931. évi XX. tc. vezette be. A szakirodalomban a kartelljog különös részeként definiált eljárásjog alapvetően a közjó és a közgazdaság érdekében szabályozta az alaki jogot.¹ A kartellfelügyeleti szervek eljárása tartozott e jogterülethez, amelynek gyakorlásában az állam végrehajtó szervei közül a kormány, az illetékes minisztériumok, a Magyar Királyi Jogügyigazgatóság, a Kartelbizottság és az Árelemző Bizottság; míg az igazságszolgáltatási szervek közül a rendes bíróságok, a választott bíróságok és a Kartelbíróóság vett részt.² Jelen tanulmány keretében alapvetően a Kar-

telbizottság és a Kartelbíróóság eljárásjogára vonatkozó rendelkezéseket kívánom bemutatni a hozzá kapcsolódó fennmaradt jogesetek rövid ismertetése mellett.

2. A közjó és a közérdek védelme

A törvény hatálybalépését követően került felállításra a Kartelbíróóság, amelyet a földművelésügyi miniszter a következőkkel indokolt. A „kartel ellen hozandó rendszabályok legtöbbször miképpen alkalmazása birói mérlegelés tárgyát képezi, s ezért [...] a kar-

* Egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Magyar Jogtörténeti Tanszék.

** Jelen kutatás a GVH által nyújtott támogatás keretében valósult meg.

1 HARASZTOSI KIRÁLY Ferenc: A kartel. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1936, 510.

2 A kartell törvény és a Kartelbizottság teljesíteni fogják hivatásukat. Kartel Szemle, 1. évf. 1. sz., 1., Összhangot kell teremteni a Kartelbizottság és az Árelemző Bizottság munkája között. Kartel Szemle, 1. évf. 1. sz., 1-2.

telljog judicaturája legjobban egy külön kartell bíróság által” biztosítható.³

Abban az esetben, ha egy megállapodás vagy határozat ez előbb említett törvény 1. §-ának hatálya alá esett, akkor az illetékes miniszter utasítása alapján a Magyar Királyi Jogügyigazgatóság a Kartellbíróságnál keresetet nyújthatott be.⁴ A rendelkezés által érintett megállapodás kapcsán felmerült, hogy milyen magatartás tartozott a kartelltörvény hatálya alá.⁵

A gyakorlat által vált ténylegesen értelmezhetővé a jogszabály fentebbi rendelkezése. A Kartellbíróság megvizsgálta egy olyan megállapodást, amely a tűzifa, a szén, a kokszt és a kovácskő beszerzésére, továbbadására, eladási árára és annak feltételeire vonatkozott, valamint az elszámolásra és a kölcsönös vevővédelemre tartalmazott szabályokat. A Kartellbíróság értelmezte a kartelltörvény 1. §-át és megállapította, hogy az alperes tevékenysége nem irányult a cselekmények alkalmoszerű szabályozására, „hanem huzamosabb időre határozta meg az alperesek üzleti körben követendő magatartását.” A megállapodás célja az volt, hogy az „árura vonatkozóan a forgalom és az áralakítás tekintetében, a gazdasági élet két önálló ala-

nya közt” a gazdasági versenyt szabályozza.⁶ A Kartellbíróság ítéletében kimondta, hogy az „ilyen megállapodás pedig annak személyi, gazdasági és területi mértékére tekintet nélkül a kartelltörvény 1. §-ának hatálya alá esik.”⁷

A közjó és a közérdek fogalmának meghatározása szintén foglalkoztatta a Kartellfelügyeleti szerveket. Harasztosi Király Ferenc szerint az „államnak külön kartellközjogról kell gondoskodnia, amely biztosítja a gazdasági élet kartellharcainak a közgazdaság és a közjó érdekei veszélyeztetése nélkül és a megengedett korlátokon belül maradó lefolytatását”.⁸

E tekintetben ki kell emelni a Kartellbizottság első számú elvi határozatát (az üzleti elszigetelés, bojkott vagy kizárás tárgyában).⁹ Ez a határozat – hivatkozva a kartelltörvény 6. §-ára – kimondta, hogy a közjóval és a közgazdasággal ellentétben állónak tartja, „ha az elszigetelés nemcsak gazdaságilag megokolt hátrányokkal sújtja a felet, hanem egyenesen gazdasági existenciája megsemmisítésére alkalmas.”¹⁰ Ezzel kapcsolatban a Kartellbizottság az elszigetelés kikötését tartalmazó kartellszerződések érvényességét vizsgálta. A Kartellbizottság csak akkor tartotta elfogadhatónak alkalmazását, ha annak „különösen sú-

-
- 3 A földművelésügyi miniszter állásfoglalása (57749/29 sz. VIII-3.). Kartellbizottsági anyagok a Magyar Nemzeti Levéltárban a Földművelésügyi Minisztérium („FM”) anyagai között található a következő jelzet alatt: Magyar Nemzeti Levéltár („MNL”) K-184. 1933, tételszám: 41., alapszám: 30061., iktatókönyvi szám: 35309. KELEMEN Sándor: A megalkotandó kartellbíróság szerepéről. Kereskedelmi Jog, 1931, 28. évf. 2. sz., 32–34., A Kurián ma megalakult a kartellbíróság. Budapesti Hírlap, 1932. március 6., 17.
 - 4 1931: XX. törvénycikk a gazdasági versenyt szabályozó megállapodásokról („kartelltörvény”). 1. §: A fentebb idézett jogszabály a következőt mondta ki a kartellszerződésekkel kapcsolatban. „Az olyan megállapodás vagy határozat, amely árura vonatkozóan a termelés, a forgalom vagy az áralakulás tekintetében, vagy egyébként a gazdasági versenyt korlátozó vagy a versenyt más módon szabályozó kötelezettséget alapít meg (kartell és más hasonló célú jogviszony), csak úgy érvényes, ha írásba foglalták. Ugyanez áll az eredeti megállapodást vagy határozatot kiegészítő vagy módosító ilyen megállapodásra és határozatra is.” Lásd az 5381/1931. M. E. rendelet 1–2. §-ait. Kiveszi a törvény hatálya alól a bankkartellt és a biztosítási kartellt. A Bizottság megállapította, hogy a fuvarozási kartell sem tartozott a törvény hatálya alá. MNL. K-184. 1933, tételszám: 41., alapszám: 31960., iktatókönyvi szám: 92488. A kartellek szabályozásának előzményéhez lásd a földművelésügyi miniszter állásfoglalását (57749/29 sz. VIII-3.), amelyet az igazságügy-miniszter kért. MNL. K-184. 1933, tételszám: 41., alapszám: 30061., iktatókönyvi szám: 35309.
 - 5 Sajnos a Kartellbíróság anyaga megsemmisült az Magyar Nemzeti Levéltárban az igazságügy-miniszteri anyagok többségével együtt, amelynek következtében a korabeli másodlagos források által ismertetett bírósági, különösen kartellbírósági határozatok kerülnek feldolgozásra jelen tanulmány keretében. Ezúton szeretnék köszönetet mondani a pályázatban résztvevő dr. Pétervári Máté doktorandusznak és Krusóczki Bence joghallgatónak forrásgyűjtő munkájukért. A Kartellbizottság nem találta aggályosnak a Vágó Testvérek r. t. és a Magyar Keményfaipari r. t. kartell-megállapodását, és nem látta szükségesnek a kilátásba helyezett represszáliák végrehajtását a Dunavölgyi r. t. és társai ellen indított bírságolási ügyben, a „szóbanlévő gyárak igen csekély termelésénél fogva”. MNL. K-184. 1937, tételszám: 41., alapszám: 86293., iktatókönyvi szám: 86293. Lásd Kuncz Ödön érvelését szakvéleményében: MNL. K-184. 1937, tételszám: 41., alapszám: 86293., iktatókönyvi szám: 86293.
 - 6 Kartellbíróság P. IV. 5261/1932. Közli: RANSCHBURG Nándor: A kartelltörvény joggyakorlata és annak alapján az 1932. év óta kibocsátott rendeletek az Árelemző Bizottságról, a kartellilletékről és a márkacikkek ármegállapodásairól. Szerző kiadása, Budapest, 1935, 35. A Kúria-ítélet ismertetése: Széjlegyzetek egy kartellbírósági ítélethez. A Kartell. III. évf. 2. sz., 6–7. A kartelltörvény hatályának értelmezéséhez: MNL. K-184. 1933, tételszám: 41., alapszám: 31960., iktatókönyvi szám: 92488.
 - 7 Kartellbíróság P. IV. 5261/1932. In: RANSCHBURG (7. lj.) 35. Hasonlóképp döntött a Kúria egy rókaprém eladása kapcsán az ár fenntartása érdekében kötött megállapodás megvizsgálását követően. Lásd: Kúria P. IV. 3065/1933-22. Uo., 36–37. A Budapesti Királyi Ítéltábla a P. IV. 920/1933/9. számú ítéletében pont az ellenkezőt mondta ki két fehérneműgyár megállapodása ügyében, mert az nem tartalmazott olyan rendelkezést, ami az áremelésre vagy árfenntartásra nézve kölcsönös kövezettséget állapított volna meg. Uo., 35.
 - 8 HARASZTOSI KIRÁLY (2. lj.), 512. Az ún. kartellbüntetőjoggal és a kartell-pénzügyi joggal kapcsolatos szabályokkal csak érintőlegesen kívánok foglalkozni e tanulmányban. A témához lásd: A gazdasági versen szabadságát korlátozó megállapodásokról (kartellekről) szóló törvényjavaslat vitája az Országos Ipartanács állandó bizottságában. Hellas Irodalmi és Nyomdai részvénytársaság, Budapest, 1930.
 - 9 MNL. K-184. 1933, tételszám: 41., alapszám: 31960., iktatókönyvi szám: 92488. Lásd a földművelésügyi miniszter 1933. november 27-én kelt levelét a kereskedelmi miniszternek, amelyben tájékoztatta az elvi határozatról.
 - 10 A Kartellbizottság ezt esetről esetre kívánta elbírálni. RANSCHBURG, (7. lj.) 47. A törvény e szakaszának értelmezésével foglalkozott a Kartellbizottság is. Hivatkozott az előadó a német kartelltörvény vonatkozó rendelkezésére. MNL. K-184. 1933, tételszám: 41., alapszám: 31960., iktatókönyvi szám: 92488.

lyos és közszempontból is helytálló indokai” voltak.¹¹ A Kartelbizottság szerint a „hangsúly nem annyira a magánérdeken van, mint a közérdeken” a törvényben.¹² A bizottság hivatkozott az 1923. évi V. törvénycikk indokolására is. „Az erkölcs kategorikus inperatívjának érvényesülnie kell a kereskedelem és az ipar terén lezajló küzdelemben is, ha nem akarjuk az egyéni önzést teljesen rászabáditani a forgalomra”.¹³ A tisztességes verseny és a kartellszabályozás kapcsán egyaránt tiszteletben kell tartani a közjót.¹⁴ A Kúria a IV. P. 4936/1927. számú határozatában kimondta, hogy semmis az a szerződés, amely a közérdekkel ellentétes és jó erkölcsbe ütközik.¹⁵

3. A közérdekű per

A közérdek és a közjó védelme érdekében indított per, az ún. közérdekű per alatt értették a kereskedelmi miniszter utasítása következtében a Jogügyigazgatóság által benyújtott kereset alapján megindított eljárást, amely irányulhatott a kartell felosztatására, működésének további folytatásától való eltiltásra; a kartellmegállapodás vagy határozat végrehajtásától való eltiltásra; a rendes vagy választott bíróság előtt zajló per felfüggesztése mellett annak megállapítására, hogy a kartell működése közrendbe ütközik-e vagy sem és a választott bíróság ítéletek érvénytelenítésére.¹⁶

Általánosságban kijelenthető, hogy a közérdekű keresetet akkor lehetett benyújtani, ha állami beavatkozás szükségesnek mutatkozott. A törvény ismertetett felsorolása nem taxatív, hiszen az előbb hivatkozott törvény 7. §-a további eseteket sorolt fel, amelyek a közérdekű keresetindításra okot szolgáltatottak. E körbe többnyire olyan esetek tartoztak,

amelyek magánérdekűek voltak, és amelyek kapcsán a tisztességtelen versenyről szóló törvény megsértése végett a rendes bíróságok vagy a kamarai választott bíróságok ítélkeztek a törvény hatálybalépését követően. Ide kellett sorolni a bojkott és az áron alul történő értékesítés miatt indított eljárásokat is.¹⁷ Kérdésként merül fel, hogy tisztán azért, mert ezek a cselekmények törvénybe ütköztek, közérdekű kereset tárgyává tehető-e, vagy további feltétel, hogy a közérdek megsértését is magába foglalja a vitatott cselekmény. Ez azért lényeges kérdés, mert a közérdeket nem veszélyeztető versenyjogi perekben a rendes bíróságok jártak el.

Véleményem szerint kiindulva a normaszöveg értelmezéséből a törvényt sértés és a jó erkölcs sérelme mellett szükség volt a közérdek megsértésére is ahhoz, hogy egy ügyben közérdekű keresetet lehessen benyújtani a Kartelbíróhoz.¹⁸ Egyetértek ezért Ranschburg Nándor azon megállapításával, miszerint a közérdekű kereset elnevezés már kizárta a magánindítvány lehetőségét. Ez azt jelentette, hogy a törvény és a jó erkölcs megsértése mellett a közérdek sérelmét is vizsgálni kellett. Erre alapítva kellett a miniszternek a Jogügyigazgatóságnál a keresetet benyújtani.¹⁹

A keresetben a következőt kérhette a miniszter. A bíróság oszlassa fel a tilalmazott megállapodás vagy határozat alapján létrejött kartelt és tiltsa el működésének további folytatásától pénzbírság terhe mellett. Továbbá indítványozhatta a megállapodás vagy határozat végrehajtásának betiltását is.²⁰ A kartell törvény által bevezetett közérdekű kereset megindítását bármely hatóság vagy magánfél kezdeményezhette a kereskedelmi miniszternél a rendelkezésre álló bizonyítékok előterjesztésével.²¹ A mi-

11 MNL. K-184. 1933. tételszám: 41., alapszám: 31960., iktatókönyvi szám: 92488.

12 MNL. K-184. 1933. tételszám: 41., alapszám: 31960., iktatókönyvi szám: 92488.

13 MNL. K-184. 1933. tételszám: 41., alapszám: 31960., iktatókönyvi szám: 92488.

14 SZEGŐ Izó: A tisztességtelen verseny. (Az 1923. évi és az 1933. évi XVII. t-c. magyarzata.) A szerző saját kiadása, Budapest, 1936, 34–36.

15 MNL. K-184. 1933. tételszám: 41., alapszám: 31960., iktatókönyvi szám: 92488.

16 HARASZTOSI KIRÁLY (2. lj.), 512., DOBROVICS Károly: Kartelismeretek. „Monopol” Könyvkiadó Vállalat Kiadása, Budapest, 1937, 126.

17 A bojkott kartelljogi megítéléséhez lásd: MNL. K-184. 1933. tételszám: 41., alapszám: 31960., iktatókönyvi szám: 92488. KELEMEN Sándor: Bojkott, mint tisztességtelen verseny. A Kartel. III. évf. 1. sz., 5–6.

18 RANSCHBURG (7. lj.), 101–102.

19 DOBROVICS (17. lj.), 126. A közérdekű kereset feltételeit mutatta be Sente Lajos ügyvéd. SZENTE Lajos: A kartelljavaslat. Kereskedelmi Jog. 1931, 28. évf. 1. sz., 11–12., GAVALLÉR Lajos: A közérdekű per. A Kartel. 2. évf. 1. sz., 6.

20 A pénzbírság összegét a Kartelbíró a végrehajtást elrendelő végzésben állapította meg. RANSCHBURG Nándor: Kartelljog kartellszervezet. A gazdasági versenyt szabályozó megállapodásokról szóló 1931. évi XX-ik törvénycikk magyarázatával és végrehajtási rendeletekkel. Budapest, Iparjogvédelmi Egyesület, 1931, 100.

21 A szakirodalom közgazdasági minisztert említ. Véleményem szerint pontosabb a kereskedelmi miniszter említése, hiszen vizsgált időszakban egészen 1935-ig ez a hivatalos elnevezés létezett. Ezt követően a tárca kettévált, és Gömbös Gyula második kormányának idején, 1935. augusztus 1-jétől külön iparügyi minisztérium, és kereskedelmi és közlekedésügyi minisztérium alakult. A kartellügyek az iparügyi minisztériumhoz tartoztak ezt követően. Magyar Kormányprogramok 1867–2002. 1. kötet, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2004, 632. Vö.: RANSCHBURG (22. lj.), 100., HARASZTOSI KIRÁLY (2. lj.), 513.

niszter kikérhette a kereset benyújtását megelőzően a Kartelbizottság véleményét, de ez nem volt kötelező. Ha ellenben a kereset benyújtását köztisztület vagy hatóság kérte, akkor a minisztérium kikérte a Kartelbizottság szakvéleményét.

A Kartelbizottság pedig, ha szükségesnek mutatkozott, akkor az ún. Árelemző Bizottságot.²² Ezt tette az ún. bádogdobozkartell kapcsán az ügy megvizsgálása végett. Az Árelemző Bizottságot kérte fel a Kartelbizottság néhány „kartelizált cikkel szemben” az árelemzés elvégzése miatt. Ilyen volt a kender, a zsinog és a ponyva árának meghatározása, míg a mezőgazdasági szerszámok közül az ásó, a kapa, vagy épp a lapát ára került felsorolásra.²³

Az Árelemző Bizottság jelentését vizsgálta meg a Kartelbizottság a gyapjú- és a posztóárak kapcsán is. Kitértek arra, hogy a magyar gyapjú árának növelése érdekében milyen üzletpolitikát kellene folytatniuk az érintett feleknek. Javasataikat a jelentéshez csatolt 92157/1933. számú pótíven foglalták össze.²⁴

Az Árelemző Bizottság vizsgálati eredményeit elemezte a Kartelbizottság az Alkaloidával kapcsolatos ügyben is.²⁵ Az opiumalkaloidát exportárát kívánták meghatározni azok ármérséklésével.²⁶ Az árak meghatározása során külön szakcsoportot hozott létre a bizottság. A szakcsoport a szükséges adatok beszerzése és az érdekeltségi csoportok meghallgatása után döntött.²⁷ Az ún. „olajkartel” ügyben az árat és a minőséget kritizálták az érintettek, amelyekről ezt követően a bizottság döntött. Meg kellett állapítani a minőségvizsgálati módszereket is.²⁸

Az Árelemző Bizottság munkájával kapcsolatban levéltári anyagok között megtalálható egy jegy-

zék, amelyben röviden leírták az egyes termékek kapcsán, hogy milyen arányú árcsökkentést sikerült elérni. Külön kitér a jelentés többek között a fehér olajokra (petróleum, benzin, gázolaj), a kenőolajokra, a mezőgazdasági termékekre (pl. tengely, lópatkó, lapát), a vasárakra, a gépkenőcsre, a tankönyvekre, a lenolajra, a növényvédelmi szerekre, a textilekre és a cementre.²⁹

Az illetékes hatóság csak a kezdeményezési jogot gyakorolta az eljárásban, amelyet követően a bíróság járt el az adott ügyben. A hatóság peres félként részt vehetett az eljárásban. Ez alapvetően összefüggött a bírói függetlenség és az igazságszolgáltatás jogi garanciáival, nem is beszélve a szabadságjogok tiszteletben tartásáról.³⁰

Pontosan meghatározták a jogszabályban, hogy a kormány milyen jogi intézkedéseket hozhatott, amelyhez nem kellett bírósági határozat. Ezeket az intézkedéseket csak akkor rendelhette el a miniszter, ha a kartellre vonatkozó megállapodás vagy határozat a közgazdaság és a közjó érdekét veszélyeztette, különösen, ha az árutermelés forgalmát vagy az áralakítást a fogyasztók, a vállalkozók és a termelők viszonyában hátrányosan szabályozta.

A kartelltörvény kijátszása volt a célja az ún. „szénkartel”-nek is, amelynek keretében megállapodtak a szénkereskedők és a bányák, a szénkereskedők és a középkereskedők, valamint a MÁK és a Salgó. Ez a szerződés monopolisztikus helyzetet teremtett a budapesti szénellátás kapcsán, hiszen tíz nagykereskedő arra kötelezte magát, hogy 37 500 vagon szenet vesz át a két bányától, ami csaknem Budapest teljes éves szénfogyasztását jelentette. A kereskedők más szenet nem adhattak el. Ezáltal nehéz

22 HARASZTOSI KIRÁLY (2. lj.), 522–526. KELEMEN Sándor: A Kartelbizottság újjászervezése. A Kartel. III. évf. 2. sz., 1–3., Az árelemzés milliőkat tartalmaz meg az országnak, de fogyasztást azért nem teremthet. Budapesti Hírlap, 1932. augusztus 7., 16.

23 MNL. K-184. 1933, tételszám: 41., alapszám: 31960., iktatókönyvi szám: 92488.

24 MNL. K-184. 1933, tételszám: 41., alapszám: 31960., iktatókönyvi szám: 92157. Az Országos Mezőgazdasági Kamarát is felkérték az ügyben véleménynyilvánításra a juhtenyésztés rentabilitásának helyreállítása végett.

25 MNL. K-184. 1936, tételszám: 41., alapszám: 50306., iktatókönyvi szám: 55755.

26 MNL. K-184. 1936, tételszám: 41., alapszám: 55714., iktatókönyvi szám: 55714.; MNL. K-184. 1936, tételszám: 41., alapszám: 50306., iktatókönyvi szám: 55594. Az Árelemző Bizottság 1933. évi jelentése a Budapesti és Környékbeli Épületfakereskedők Egyesülése néven létrejött kartell árainak megvizsgálása tárgyában: MNL. K-184. 1935, tételszám: 41., alapszám: 62330., iktatókönyvi szám: 62330. A szénkartel kapcsán: MNL. K-184. 1933, tételszám: 41., alapszám: 51140., iktatókönyvi szám: 88831., A szénkartel megállapodása a közgazdaság és közjóérdekeit veszélyezteti. Budapesti Hírlap, 1932. augusztus 13., 3.

27 MNL. K-184. 1935, tételszám: 41., alapszám: 62330., iktatókönyvi szám: 62330. További kapcsolódó ügyek az Árelemző Bizottság munkájához: Sütők Iparvédelmi Egyezménye („pékkartel”), egy olcsóbb zsemletípus árának megállapítása tárgyában: MNL. K-184. 1934, tételszám: 41., alapszám: 28720., iktatókönyvi szám: 71729.; MNL. K-184. 1934, tételszám: 41., alapszám: 26180., iktatókönyvi szám: 71732. A témához köthető publicisztika: Két zsemlye: kilenc fillér. Fabinyi miniszter nem engedélyezi a kenyér és a péksütemény drágítását. In: 8 Órai Ujság, 1934, XX. évf. 246. sz., Növényvédelmi-gyárak, „Agro” kartel, Karch Kristóf szakértő jelentése: MNL. K-184. 1932, tételszám: 41., alapszám: 51140., iktatókönyvi szám: 66312.

28 MNL. K-184. 1932, tételszám: 41., alapszám: 51140., iktatókönyvi szám: 53726.

29 MNL. K-184. 1932, tételszám: 41., alapszám: 51140., iktatókönyvi szám: 66312.

30 Alapvetően az érdekelte felek gazdasági mozgásszabadságát jelentette. Utalás: MNL. K-184. 1933, tételszám: 41., alapszám: 30061., iktatókönyvi szám: 35309.

helyzetbe hozták a szerződésen kívül lévő bányákat és kereskedőket. A fogyasztói oldalról nézve pedig a fogyasztót is, hiszen kénytelen volt brikettet vásárolni. A kartell célja az volt, hogy a felgyülemlett ún. porszenet értékesítse.³¹ A Kartelbizottság ülésén elhangzott, hogy „Magyarországon nyersanyag-kartellre szükség nincs. A szénkartell a legveszedelmesebb kartellfajta, u.n. *submissio* kartell, mely monopóliumot teremti.”³² A Kartelbizottság arra az álláspontra jutott, hogy a kartellszerződés több pontja is veszélyezteti a közjót és a közgazdaságot, ezért a kartelltvény 6. §-a alá tartozott az eset, amelynek következtében kérték az árdrágítás, a bizonytalan kereskedelmi helyzet megszüntetését, a munkanélküliség csökkentését, a kartell közszolgáltatások tekintetében történő előnyökhöz való juttatásának megakadályozását és a kartellen kívül álló bányák hátrányos helyzetének megszüntetését.³³

A Kartelbíróóság csak akkor rendelkezhetett a kartell feloszlátásával és a további működésének betiltásával, ha kartell közérdekre veszélyeztető magatartást tanúsított és más módon nem lehetett azt megszüntetni. A törvény jogot adott a miniszternek arra, hogy a feloszlátást közvetlenül is kérhesse a bíróságtól. A feloszlátással kapcsolatos jogok gyakorlása azonban az alapjogok korlátozását is jelenthette, különösen az egyesülési jog szabad gyakorlásának akadályozását. Az alkotmányos jogokat azonban csak kivételesen és törvényi felhatalmazás alapján lehetett korlátozni. Ellenkező esetben a bírói intézkedés jogtalan lenne, amelynek mértékét az önkényes joggyakorlás határozta volna meg.

A kartell feloszlátása kapcsán általában a bíróság a működés további folytatásától is eltiltotta a kartellt és tagjait, hiszen a kartell feloszlátása még önmagában nem zárta ki, hogy a tagok egyöntetű magatartásukkal továbbfolytassák a kartell működését. Ez azt jelentette, hogy az ítéletnek csak úgy lehetett érvényt szerezni, ha a bíróság a kartell működését is betiltotta.

Előfordulhatott olyan helyzet, hogy a kartellt feloszlatták, amelyet követően az újra megalakult.

Ezt a törvény kifejezetten nem tiltotta, ami a gyakorlatban a következőt jelentette. A bíróság ítélete csak a perben érintett kartell működésének betiltására és feloszlátására vonatkozott. Az új kartell, amennyiben az egy új megállapodás eredményeként jött létre, akkor rá a korábbi ítélet nem vonatkozott. Az új kartell működésével szemben egy új eljárást kellett indítani, ahol újra bizonyítani kellett, hogy a kartell működése a közérdeket sértette.

A minisztérium saját hatáskörében megvizsgálhatta az ügyet, és ha elengedhetetlennek mutatkozott, akkor a szükséges adatok bejelentését, felvilágosítást és az iratok benyújtását indítványozhatta. Átvizsgálhatta egy kiküldött személy részvételével az érintett kartell üzletvitelét és üzletkezelését az üzleti könyvek és egyéb iratok megtekintése mellett. Kihallgatta továbbá a tagokat és alkalmazottakat. Abban az esetben, ha a minisztérium úgy ítélte meg, hogy a kartell tevékenységét be kell szüntetni, akkor megkísérelhette a vita békés rendezését az érintett felekkel. Ha ez az eljárás nem vezetett eredményre, akkor javaslatot tehetett a kormánynak az adó- és a vámkedvezmények megvonására és a közszállításokból történő kizárásra. Ezekkel az iparrendszet és a fuvardíjszabás körébe tartozó intézkedésekkel kívánta a minisztérium eltüntetni a kartellt a közjóra veszélyes magatartásának folytatásától.³⁴

Abban az esetben, ha olyan hatósági engedély megvonását kezdeményezte a minisztérium, amely nélkül a kartell nem folytathatta volna üzemszerű tevékenységét, akkor bírósághoz kellett fordulni. A minisztérium javaslatot tehetett a kormánynak a vámtarifában megállapított vámtételek módosítására vagy megszüntetésére is. Az Alkaloida Vegyészeti Gyár r. t. 1933. december 12-én levélben fordult a Magyar Királyi Központi Vámigazgatósághoz, hogy a „*kikészítésre, illetőleg az átalakítás céljából külföldre küldött morphiium-mennyiségek ellenében a morphiium-derivátokat és ezek sóit [...] vámentesen*” hozzák be.³⁵

Ha a keresetben csak a megállapodás vagy a határozat betiltását kérelmezték, akkor a bíróság nem mondhatta ki ítéletben a feloszlátást. Ellenkező

31 MNL. K-184. 1933, tételszám: 41., alapszám: 51140., iktatókönyvi szám: 88831.

32 MNL. K-184. 1933, tételszám: 41., alapszám: 51140., iktatókönyvi szám: 88831.

33 MNL. K-184. 1933, tételszám: 41., alapszám: 51140., iktatókönyvi szám: 88831. A közérdek veszélyeztetése derült ki a nyersbőr bevásárlási, ún. „bőr-kartell” ügyében is. MNL. K-184. 1932, tételszám: 41., alapszám: 51140., iktatókönyvi szám: 53726. Kecskeméti gyümölcs-szindikátus ügyében is megállapította a bizottság, hogy a szerződés a kartelltvény 6. §-ába ütközik. Ugyanezt mondta ki az ásványolaj, a benzin és a cukorkereskedői kartell ügyében is. MNL. K-184. 1932, tételszám: 41., alapszám: 51140., iktatókönyvi szám: 88298.

34 Ez a törekvés megjelent a földművelésügyi miniszter javaslatában is. MNL. K-184. 1933, tételszám: 41., alapszám: 30061., iktatókönyvi szám: 35309.

35 MNL. K-184. 1933, tételszám: 41., alapszám: 30061., iktatókönyvi szám: 92818.

esetben a keresleti kérelmen túl döntött volna a bíróság, ami nem egyeztethető össze a Polgári Perrendtartásról szóló 1911. évi I. tc. („Pp.”) alapelveivel. A tevékenység vagy magatartás abbahagyását csak akkor kérelmezték, ha a kartell magatartását nem lehetett összefüggésbe hozni bizonyítható módon a megállapodással.³⁶

Az eljárás megindítását követően a közérdekű keresetet valamennyi érdekelt félnek kézbesíteni kellett. Abban az esetben, ha képviselőt jelentettek be vagy rendeltek ki, akkor ennek a személynek kellett megküldeni a keresetet. A perben bármelyik érdekelt fél ügyvédi képviseléssel részt vehetett.

Ha a közérdekű perben résztvevő feleket vizsgáljuk, akkor a per felperese mindig az állam érdekét, a közérdeket képviselő kincstári jogüggyigazgató volt. A perben magánszemély felperesként nem szerepelhetett.³⁷

Meg kell említeni, hogy a kartelltvörvény tervezete a kartellen kívül versenytársnak (ún. *outsidernek*) is jogot adott volna a közérdekű kereset benyújtására. Igen heves vitát váltott ki a törvénytervezet e rendelkezése. Azt hozták fel ellenérvként, hogy az *outsider* felperes a közérdekű keresettel elsősorban magánérdekeit kívánta volna biztosítani, „azzal a kartelt célzottan zaklatná, annak üzleti titkait feltárná és kihasználná és végső célja arra irányulna, hogy minél magasabb kontingenst erőszakolva ki magának, a kartelbe maga is belépjen, a felperessége alatt folyó közérdekű pert pedig elejtse”.³⁸ Az *outsider* felperesi jogainak elismerése mellett azzal érveltek, hogy az elősegítette volna a kartellek visszaélésének felderítését. A kartellek ellen irányuló perek sokkal eredményesebbek lehettek volna az *outsiderek* által indított keresetek alapján. A törvényjavaslatban azonban különválasztották a köz- és a magánérdeket, így az országgyűlés elé beterjesztett javaslatban már az *outsidereknek* nem adták meg a felperesi jogosultságot. Ezt az álláspontot fogadta el a törvényhozás is.³⁹

Ez azt jelentette, hogy a közérdekű perben magánjogi igényeket nem lehetett érvényesíteni. „A köz-

jogi per – publica actio – kizárólag a törvény, a jóerkölcsök és a közérdek, azaz a közgazdaság, vagy a közjó védelmére, veszélyeztetésének elhárítására szolgálván, magánérdek szolgálatába nem állítható”.⁴⁰ Abban az esetben, ha magánfél sérelmet szenvedett egy kartell működése kapcsán, akkor peres igényét nem közérdekű perben, hanem rendes polgári perben érvényesíthette. Ha ezen túl még a kartell működése a közérdeket veszélyeztette, akkor módjában állt erre a minisztérium figyelmét felhívni. Ezt követően pedig a minisztériumnak kellett megtennie a szükséges jogi lépéseket.⁴¹

Ezzel szemben a közérdekű per alperese valamennyi érdekelt fél lehetett. Abban az esetben, ha kartell jogi személy formájában jött létre, akkor elsősorban a kartell lett a per alperese képviselő által. A kartelltagokat is perbe lehetett vonni mint érdekelt feleket. Ha a kartellnek nem volt saját jogi személyisége, akkor viszont a kartelltagokat kellett perbe hívni. Abban az esetben, ha a kartellnek jogi személyiséggel bíró eladási irodája vagy adminisztratív szerve volt, vagy az ügyleteit valamelyik bank útján bonyolította, akkor célszerű volt ezek perbe hívása is, hiszen általában a vitatott jogügyleteket e szervek nevében kötötték. Indokolttá vált, hogy a tilalom vagy a tevékenység abbahagyására való kötelezés e szervek ellen is közvetlenül foganatosítható legyen.⁴²

Erre példát is találhatunk az ún. „pékkartel”-re vonatkozó egyezmény szövegében, ahol a 30. § a megbízott jogi személy hatás- és feladatkörét részletezi. E feladatok ellátásával egy bankot bíztak a konkrét esetben, aki a rábízott ügyeket saját nevében, de az egyezmény tagjainak érdekében intézte, így azoknak nevében „vonatik perbe, a saját felperessége, illetve alperessége alatt a saját nevében járhatson el és gyakorolja mindazon jogokat, amelyeket a saját személyében érdekelt felet illetik meg.”⁴³

A kartelltvörvény kimondta, hogy a Kartelbíróság előtti perben általában a Pp. alapelveit kellett alkalmazni. Ranschburg szerint ez azt jelentette,

36 RANSCHBURG (22. lj.), 103–104.

37 HARASZTOSI KIRÁLY (2. lj.), 533.

38 RANSCHBURG (22. lj.), 105.

39 Uo., 105. Lásd: Az 1927. évi január hó 25-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. 33. köt. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája. 1931, 434.

40 HARASZTOSI KIRÁLY (2. lj.), 532.

41 RANSCHBURG (22. lj.), 105–106. Lásd Vágó Rezső r. t. felperes 24. sz. előkészítő iratát: MNL. K-184. 1937, tételszám: 41., alapszám: 86293., iktatókönyvi szám: 86293

42 RANSCHBURG (22. lj.), 106., HARASZTOSI KIRÁLY (2. lj.), 534.

43 MNL. K-184. 1934, tételszám: 41., alapszám: 26180., iktatókönyvi szám: 71732.

hogy a Kartelbíróóság előtt folyó egyfokozatú perben nem voltak „*strikt eljárási szabályok*”, amelynek következtében a Kartelbíróóság szabadon alakíthatta ki saját eljárását.⁴⁴

A polgári perrendtartás egyik igen fontos alapelve a nyilvánosság, amelyre vonatkozóan a 207. § azt a rendelkezést tartalmazta, hogy a bíróság valamelyik fél kérelmére elrendelhetette a nyilvánosság kizárását, ha a tárgyalás nyilvánossága a fél méltányos érdekeit sérti.⁴⁵ A nyilvánosság kizárása a tárgyalás egész folyamára vagy annak csak egy részére vonatkozott. Amennyiben a bíróság tárgyalás során olyan adatokat vizsgált meg, amelyek nyilvánosságra hozatala a kartelltagok üzleti titkait vagy egyéb méltányos érdekeit sértette, a bíróság a nyilvánosság kizárását tárgyalás közben is elrendelhetette.⁴⁶

A Pp. alapelveit csak annyiban kellett kötelező módon alkalmazni, amennyiben eltérő rendelkezést a kartelltörvény nem tartalmazott. A bíróságnak kötelessége volt, hogy minden megtegyen azért, hogy a per során ismertetett adatokat, amelyek üzleti titoknak minősültek, a kartell versenytársai ne ismerhessék meg.⁴⁷

A Kartelbizottság is általában a nyilvánosság kizárásával ülésezett az üzleti titok megóvása végett. Erre pontos utalásokat találhatunk a Kartelbizottság jegyzőkönyveiben. Az 1933. október 20-án tartott bizottsági ülésen az elnök, Ivády Béla kijelentette, hogy már korábban is kérte a bizottság tagjait, hogy „*a Bizottság tárgyalásáról semmi néven nevezendő közlést ne méltóztassanak a sajtónak, vagy az érdekelteknek tenni.*” Ezt követően az elnök úr egy konkrét esetre hivatkozott. „*A Kartelbizottság urai kívánták, hogy előzetesen a javaslatokat és jelentéseket nyomtatásban küldjem meg a Bizottság tagjainak, de ezt abban a reményben tettem, hogy az abban foglaltak maguk között maradnak.*”⁴⁸ A figyelmeztetés alapján arra lehetett következtetni, hogy ezt a tagok nem mindig tartották be.

A bizonyítás tekintetében is a Pp. szabályait kellett alkalmazni. A nyomozati elv érvényesülésének a perrendtartás is csak korlátozott esetben adott

helyet, ami igaz volt a kartelbíróósági eljárásra is. A Kartelbíróóság ezen szabályok alapján (Pp. 323–326. §) kérhette az érintett féltől, hogy a perrel kapcsolatos okiratokat mutassa be. Ezen kívül nem igényelhetett adatokat vagy felvilágosítást. Az üzleti könyveket csak szabályszerű vezetésük megvizsgálása végett kérhette be és csak azok vitatott tételét vizsgálhatta meg.

A Kartelbíróóság az ítéletben – marasztalás esetén – mindig pénzbírság kiszabása mellett tiltotta el a kartelt vagy annak tagját a működés folytatásától, a megállapodás vagy határozat foganatosításától. Ezzel kötelezte a kartellt tevékenységének befejezésére. A végrehajtást a Jogügyigazgatóság indítványozta. A kérvényt a Kartelbíróóságnál kellett benyújtani és igazolni kellett, hogy a kartell vagy annak tagjai az ítéletben foglaltaknak eleget tettek. A Kartelbíróóság az ítéletben elmarasztalt fél meghallgatását követően határozta meg a bírságot. A kiszabás során tekintettel kellett lenni a cselekménnyel elérni kívánt haszon nagyságára és a fél vagyoni helyzetére. A bírságot elrendelő végzés egy végrehajtás foganatosítására alkalmas okirat volt, amely alapján a bírósági végrehajtó járt el. A tilalom megszegése a bírság ismételt kiszabását vonhatta maga után.⁴⁹ A Budapesti Központi Királyi Járásbíróóság végzése az Alkaloida gyár ellen jogerőre emelkedett, és a kiszabott bírságot dr. Fésüs József ügyvédnek mint végrehajtónak utalványozták, ami tartalmazta a tőkét, a kamatokat és a felmerült költségek megtérítését.⁵⁰ A költségek meghatározásánál az esetleg felmerülő útiköltséget és a kiszállás díját is figyelembe kellett venni.⁵¹

4. Kartelbíróóság vagy rendes bíróság

A kartelekkel kapcsolatos magánjogi jogviszonyok szabályozására a kartelltörvény nem terjedt ki. Ezekre a magánjog általános szabályait kellett al-

44 RANSCHBURG (22. lj.), 107., HARASZTOSI KIRÁLY (2. lj.), 534., JANCÓS György: A magyar Polgári perrendtartás rendszeres kézikönyve. Athenaeum Irodalmi és nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1912, 349–368., FALCSIK Dezső: A polgári per jog tankönyve. Politzer-féle Könyvkiadó-vallalat, Budapest, 1908, 14–30.

45 JANCÓS (48. lj.), 366., KOVÁCS Marcel: A polgári perrendtartás magyarázata. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, Budapest, 1927, 579–581.

46 RANSCHBURG (22. lj.), 107., HARASZTOSI KIRÁLY (2. lj.), 535.

47 RANSCHBURG (22. lj.), 107.

48 MNL. K-184. 1933, tételszám: 41., alapszám: 31960., iktatókönyvi szám: 92488.

49 RANSCHBURG (22. lj.), 108–109., HARASZTOSI KIRÁLY (2. lj.), 536.

50 PK. VII. 632242/6 sz. 1993. In: MNL. K-184. 1933, tételszám: 41., alapszám: 30061., iktatókönyvi szám: 92147.

51 MNL. K-184. 1935, tételszám: 41., alapszám: 62106., iktatókönyvi szám: 65563, MNL. K-184. 1935, tételszám: 41., alapszám: 62106., iktatókönyvi szám: 63572, Lásd Augustin Béla útinaplóját: MNL. K-184. 1935, tételszám: 41., alapszám: 62106., iktatókönyvi szám: 63572.

kalmazni, amelyekkel kapcsolatos jogok érvényesítése a rendes bíróságok és a választott bíróságok hatáskörébe tartoztak.

A kartelltörvény nem zárta ki, hogy az érintett felek egymás között fennálló jogviszonyaikat vagy azzal kapcsolatos érvénytelenségből eredő jogaikat rendes bírósági eljárásban érvényesítsék. E szabályokat egy olyan harmadik személy kapcsán is lehetett alkalmazni, aki kapcsolatban állt a kartellel.

A törvény a polgári bírászkodás hatáskörét magánjogi ügyekben, valamint a közérdekű ügyek magánjogi vonatkozásában változatlanul fenntartotta. A polgári út minden érintett személy számára nyitva állt, amely megállapodáson vagy határozaton alapult, és ezek alapján létrejött jogviszonyt, vagy annak érvénytelenségét érintette.

Kifejezetten nem említette meg a jogszabály azokat az ügyeket, amelyek a kartellek olyan sérelmes magatartásának voltak a következményei, amelyek nem kapcsolódtak egy konkrét megállapodáshoz vagy határozathoz. Ilyenek voltak például a tisztességtelen versenycelemekből eredő ügyek. Ezekben az esetekben nem kívánta a kartelltörvény kizárni a polgári bíróságok hatáskörét. Egyetértek tehát Ranschburg Nándor azon kijelentésével, miszerint a „*Kartelltörvény tehát a polgári és a választott bíróságoknak a tisztességtelen verseny ügyekben folytatott bírászkodást fenntartotta.*”⁵²

Az eljárás menetét jól érzékelteti a következő jogeset rövid ismertetése is. A Budapesti Magyar Királyi Ítéltábla rendbírásolási eljárást indított a Dunavölgyi r. t. és társai izzólámpagyárosok ellen az kartelltörvény 14. §-a alapján. A tényállás a következő. Eisner Béla gépészmérnök budapesti lakos kiskifogyasztó feljelentést tett a kereskedelmi minisztériumnál az Edison-féle foglalatú lámpák árával kapcsolatban kibocsátott körlevél miatt. A miniszter utasította a Jogügyigazgatóságot, aki beadványában kérte a budapesti törvényszéknél a bemutatás elmulasztása miatt a körlevelet aláíró cégek rendbüntetéssel történő sújtását. Ezt követően a törvényszék a cégeket az igazoló nyilatkozat megtételére szólította fel. Az eljárást megszüntette a törvényszék

azzal az indokkal, hogy „*a körlevélben megjelölt árak betartására semminemű sanctio nem volt és az abban megjelölt árakat maguk az aláírók sem tartották be.*”⁵³ Az eljárást megszüntető végzés ellen a Jogügyigazgatóság felfolyamodást nyújtott be és megkereste a Kartelbizottságot.⁵⁴ A bizottság véleménye szerint a körlevél célja, hogy a forgalom és az áralakítás tekintetében a gazdasági versenyt korlátozza. A Kartelbizottság feladata az volt az ügygel kapcsolatban, hogy megállapítsa, hogy a körlevél a kartelltörvény hatálya alá tartozik-e, és a 14. § értelmében bírságot eljárásnak van-e helye.⁵⁵

Kijelenthető, hogy a közérdekű és a magánérdekű ügyek gyakran összekapcsolódtak, amelynek következtében ugyanaz az ügy tartozhatott a Kartelbíró és a rendes polgári bíróságok hatáskörébe is. Ilyen eset lehetett, amikor egy kívülálló személy ellen foganatosított bojkott miatt polgári per indult, míg annak közérdekre veszélyes volta miatt közérdekű keresetet is be lehetett nyújtani a Kartelbíróhoz.⁵⁶ Egy ügy azonban nem tartozhatott két bíróság hatáskörébe, amelynek következtében a hatásköri összeütközésből eredő problémát szabályozni kellett. Ha valamely perben felmerült a közérdek veszélyeztetése egy kartell tevékenységével kapcsolatban, akkor arról a kereskedelmi minisztert értesíteni kellett. A közérdek veszélyeztetésére tekintettel a miniszter döntött, hogy az ügy polgári rendes bíróság vagy kartelbíró hatáskörbe tartozik-e vagy sem. E jogi szabályozás hátterében az állt, hogy a polgári bíróság ítélete csak a peres felek viszonyában döntötte el a sérelmes kérdést, míg a Kartelbíró által kimondott eltiltás mindenkiel szemben megszüntette a közérdekre veszélyes magatartás folytatását. További oka az ismertetett rendelkezésnek, hogy a polgári per urai a felek, akik a perben kiegyezhettek egymással, a keresettől elállhattak, amelynek következtében az ügy lezárult. Ezzel szemben a jogügyigazgató felperessége mellett indított közérdekű perben az ítélet meghozatala garantált.

A Kartelbíró hatáskörébe csak olyan ügyek tartoztak, amelyek a közérdeket veszélyeztették és az állami beavatkozást szükségessé tették. A köz-

52 Uo., 113.

53 MNL. K-184. 1937, tételszám: 41., alapszám: 86293., iktatókönyvi szám: 86293.

54 P. IV. 3435/1935/14. számú C./In: MNL. K-184. 1937, tételszám: 41., alapszám: 86293., iktatókönyvi szám: 86293.

55 MNL. K-184. 1937, tételszám: 41., alapszám: 86293., iktatókönyvi szám: 86293.

56 A Kartelbizottság is kiemelte a bojkott szerepét a gazdasági élet befolyására. A gyakorlati élből meríthető tapasztalat hiánya miatt Fenyő Miksa javasolta, hogy a témát vegye le a Kartelbizottság a napirendjéről. MNL. K-184. 1933, tételszám: 41., alapszám: 31960., iktatókönyvi szám: 92488.

érdekű perben a bíróság hatásköre csak az ügynek közérdekű vonatkozására terjed ki, míg ugyanazon ügy polgári részében a rendes bíróságok jártak el.⁵⁷

A Kartelbíróság határozata a rendes és a választott bíróságokat egyaránt kötelezte. Abban az esetben, ha egy rendes vagy választott bíróság előtt folyó kartellügyben felmerült, hogy a kartell magatartása vagy működése a törvény által tilalmazott, akkor az eljárást fel kellett függeszteni és a kereskedelmi miniszterhez kellett fordulni a közérdekű per megindítása végett. Ha a miniszter arról értesítette a rendes bíróságot vagy a választott bíróságot, hogy a közérdekű pert nem kívánja elindítani vagy 30 napon belül a kérelem tárgyában nem nyilatkozott, akkor az eljárást folytatni kellett.⁵⁸

Ha rendes vagy választott bíróság előtt kartellügyben per indult, akkor a bíróságnak először azt kellett megvizsgálnia, hogy a kereseti jog nincs-e a kartelltörvény 7. §-ába ütköző tényállásra alapítva. A közérdek megsértése elengedhetetlen feltéve volt a közkereset benyújtásának. Ha azonban „csak” törvénybe vagy jó erkölcsbe ütközött a kartell magatartása, akkor a miniszternek kellett döntenie, hogy tevékenysége mennyiben veszélyezteti a közérdeket, szükséges-e az állami beavatkozás a közérdek védelme érdekében. Abban az esetben, ha a kartell mint felperes akár saját tagjával szemben kötbér vagy nem teljesítés miatt indított pert, akkor ezek a perek általában nem tartoztak a kartelltörvény 7. §-a alá.

Kívülrálló személyek a kartell ellen általában a versenytisztesség, a jó erkölcs megsértése miatt indítottak pert. A keresetet el kell küldeni a miniszterhez a per felfüggesztése mellett. Hasonlóképp kellett eljárni azokban az ügyekben is, ahol a per tárgya a gazdasági verseny korlátozása miatt a szerződés megsemmisítése vagy kártérítés volt, hiszen ebben az esetben a kereseti kérelem alapja a 7. §-ba ütköző magatartás. Ha ez a tevékenység csak a tárgyalás során derült ki, akkor az alperesnek kellett előterjeszteni olyan védekezést, amelyben hivatkozott a kartellnek a 7. §-ba ütköző magatartására. Ebben az esetben a miniszterhez kellett átteni az iratokat.⁵⁹

A jogszabály az iratok áttételét nem nevesítette, csak utasította a rendes bíróságot, hogy ilyen ese-

tekben a miniszterhez kell fordulni. A miniszter azonban az iratok megvizsgálása nélkül nem tudott dönteni a közérdek sérelmének megítélése kapcsán, csakis a periratok megvizsgálását követően. Az iratok áttekintésével egyidejűleg a bíróság felfüggesztette a pert.⁶⁰

Kérdésként merül fel, hogy melyek azok az ügyek, amelyeket a miniszter Kartelbíróság elé utalt. A miniszter a hozzá eljuttatott iratok alapján döntött, hogy a Kartelbíróság hatáskörébe tartozik-e az ügy. A miniszternek célszerű volt az ügy eldöntése előtt kikérni a Kartelbíróság előzetes határozatát a jogegység érdekében, másrészt hogy az eljárás a kartelltörvény 7. §-ába ütközik-e. A miniszter intézkedésének az alapja a közérdek veszélyeztetésének az elhárítása volt. A miniszter csakis azzal indokolta a közérdekű per megindítását, hogy a kartellnek a polgári per tárgyává tett magatartása a magánérdeken túl a közérdeket is veszélyeztette. Minden más intézkedése a miniszternek a bírói függetlenség elvébe ütközött volna és a „közigazgatásnak illetéktelen befolyását biztosítania arra, hogy valamilyen már folyamatban lévő ügy törvényes bírójától elvonassák.”⁶¹ Véleményem szerint a miniszter beavatkozása az igazságszolgáltatásba már jelen formájában is aggályos, tekintettel a hatalmi ágak elválasztására.

Ha a miniszter úgy látta az iratok alapján, hogy közérdekű pert kell indítani, akkor utasította a jogügyigazgatót a közérdekű kereset benyújtására. E perben már a Kartelbíróság fogja megállapítani, hogy történt-e törvénysértés. A törvény fentebb ismertetett rendelkezései alapján (12. §) az átvett pereket megállapítási perenként tárgyalta a bíróság. Az állami beavatkozás csak a sérelmezett magatartás mindenkivel szemben joghatályos megszüntetésével érte el a célját.

Az átvett pereket a törvény közérdekű pereknek nevezte, és kimondta, hogy a közérdekű perekre megállapított szabályokat ezekre a perekre is alkalmazni kell. A felperes a jogügyigazgató volt, ami azt jelentette, hogy magánszemély ebben az esetben sem kerülhetett felperesi pozícióba. A Kartelbíróság megengedte, hogy a polgári perbeli felperes ügyvéd-

57 HARASZTOSI KIRÁLY (2. lj.), 542.

58 RANSCHBURG (22. lj.), 113–114., HARASZTOSI KIRÁLY (2. lj.), 541–542.

59 RANSCHBURG (22. lj.), 115–116. Vö. HARASZTOSI KIRÁLY (2. lj.), 543.

60 RANSCHBURG (22. lj.), 116.

61 Uo., 116–117.

je útján a közérdekű perben megjelenhessen, felvilágosítást adhasson és a kartellhez fűzött jogviszonya alapján előterjesztést tehessen.⁶²

A Kartelbíróóság határozata jogforrástani szempontból döntvénynek minősült. Abban az esetben, ha a Kartelbíróóság a tilalom vagy az abbaahagyás tárgyában is döntött, akkor a keresleti kérelem erre irányuló része tárgytalanná vált a rendes bíróságok előtti eljárásban. Ha a Kartelbíróóság nem állapította meg a közérdek megsértését, akkor a rendes bíróságok még eljárhattak az ügyben a versenytisztaság megsértése kapcsán. „A Kartelbíróóság – ha az állami beavatkozásra okot nem lát – csupán azt állapította meg, hogy közérdekű kereset tárgyává tett magatartás a kartelltörvény 7. §-a szempontjából törvénybe ütközőnek nem tekinthető, ez esetben pedig a polgári bíróság még mindig vizsgálat tárgyává teheti, vajon a panaszolt intézkedés bármely okból ütközik-e az üzleti tisztességbe, vagy más magánjogi természetű tilalomba.”⁶³ Ha a miniszter arról értesítette a rendes bíróságot, hogy nem kíván közérdekű pert indítani, akkor a magánjogi per tovább folytatódott. Ebben az esetben a rendes bíróság döntött a jogalap és kereseti kérelem tárgyában is.⁶⁴

5. A választott bírósági ítéletek érvénytelenítése

Külön meg kell említeni a választott bírósági ítélet érvénytelenítését, amelyet csak akkor lehetett anyagi jogszabálysértés címén végrehajtani a Pp. 784. §-ának 7. pontja alapján, ha az ítélet törvényben meg nem engedett cselekményre kötelezte a felet.⁶⁵

A választott bírósági ítélet érvénytelenítése iránti keresetet a Jogügyigazgatóság nyújthatta be a kereskedelmi miniszter utasítása alapján a Kartelbíróósághoz.⁶⁶

A kartelltörvény a Pp. fentebb idézett rendelkezését kartellügyekre nézve megváltoztatta. A választott bíróság határozatát a jogügyigazgatóval közölni kellett, amelyet a kézbesítéstől számított 15 nap elteltét követően lehetett végrehajtani. A választott bíróság ítéletét a fentebb említett okokon kívül érvényteleníteni lehetett keresettel abban az esetben is, ha az ítélet törvénytörő volt.⁶⁷ A Kartelbíróóság döntött az ügyben akkor, ha erre hivatkozva támadták meg az ítéletet. A választott bíróság határozatának végrehajtását a Kartelbíróóság döntéséig fel kellett függeszteni.

A választott bíróságoknak kötelező volt határozataikat, amelyeket a kartelltörvény kapcsán hoztak, a Jogügyigazgatóságnak megküldeni. Ez azt jelentette, hogy minden, nem csak a kartelltörvény megsértése miatt hozott ügydöntő határozatot el kellett elküldeni.⁶⁸

A Pp. alapján csupán alaki okokra hivatkozva lehetett megtámadni anyagi jogszabály megsértése miatt a választott bíróság ítéletét. A kartelltörvény e kört szélesebbre tárta. A választott bíróság ítéletének megtámadásakor a közérdeknek is sérülni kellett. Erre abból lehet következtetni, hogy a megtámadási per megindítására a kereskedelmi miniszter adhatott utasítást.

A választott bíróság határozatának érvénytelenítését a Pp.-ben (784. §) vagy a kartelltörvényben felsorolt okok, vagy mindkettő alapján lehetett indítványozni. Abban az esetben, ha pervesztes csak a Pp. 784. §-a alapján indította el az eljárást, akkor rendes bíróságok jártak el az ügyben.⁶⁹ Ha csupán a kartelltörvényre hivatkozva kérelmeztek az érvénytelenítést, akkor a Kartelbíróóság volt az illetékes.

Megállapítható tehát, hogy a „közgazdasági miniszter, amennyiben a pervesztes magánfél a választott bírósági ítélet érvénytelensége végett hozzá fordul, az ér-

62 Uo., 117.

63 Uo., 118.

64 Uo., 118.

65 MAGYARY Géza: A választott bírósági eljárás az új polgári perrendben. 265. In: MAGYARY Géza: Összegyűjtött dolgozatai. A polgári eljárás, a magánjog és a kereskedelmi jog köréből. MTA, Budapest, 1942, MAGYARY Géza: Magyar polgári perjog. Franklin-Társulat, Budapest, 1939, 723., GAÁR Vilmos: A magyar Polgári perrendtartás (1911. évi I. t.c.) magyarázata. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai r.-t., Budapest, 1911, 406–409., JANCsó György: A magyar Polgári perrendtartás rendszeres kézikönyve. II. kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai r.-t., Budapest, 1915, 588–589. Kapcsolódó kúriai határozat: P. IV. 1064/1939. In: Grill-féle új döntvénytár. XXXIII. kötet. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1941, 774–776.

66 HARASZTOSI KIRÁLY (1936), i. m., 537., DOBROVICS (17. lj.), 126–127. A Kúria a P. IV. 5318/1922 számú ítéletében mondta ki a megsemmisítést.

67 DOBROVICS Károly–KÓHÁZI Endre: Kartel, árelemzés, külföldi törvények. „Monopol” Könyvkiadó Vállalat kiadása, Budapest, 1938, 288.

68 RANSCHBURG (22. lj.), 120.

69 A Pp. 784. §-ához kapcsolódó jogesetek: Kúria: P. IV. 4015/1932. és 5805/1933. DOBROVICS (17. lj.), 127–129. A kartelltörvény alkalmazásának premiéreje. A Kartel. 2. évf. 2. sz., 15.

vénytelenítési kereset megindítására csak akkor adhat utasítást, ha az állami beavatkozást a közérdek megsértése teszi indokolttá és a Kartelbíróóság is a választott bírói ítéletet a karteltörvény rendelkezéseinek megsértése miatt csak akkor érvénytelenítheti, ha a kartel részéről közérdeket sértő működést állapít meg”.⁷⁰

A törvény nem határozta meg, hogy a választott bíróság ítéletét milyen mértékben bírálhatta felül a Kartelbíróóság. Anyagi jogi szempontból csak annyiban, hogy a törvénybe foglalt rendelkezéseket betartották-e (pl. az írásbeliség, a bemutatási kötelezettség teljesítése).⁷¹ Az anyagi jogi szabályok helytelen alkalmazása miatt, amelyek nem a karteltörvény rendelkezéseivel álltak összefüggésben, a választott bíróság ítéletét nem lehetett megtámadni és érvényteleníteni.

A választott bíróság által alkalmazott eljárási szabályok megsértését a Kartelbíróóság csak akkor vehette figyelembe, ha annak helytelen alkalmazása miatt a karteltörvény szabályai nem érvényesültek. Ezenfelül a Kartelbíróóság az eljárási szabályok érvényesülését nem bírálhatta felül.

A választott bíróság előtt nem ismertett tényekre a Kartelbíróóság előtt sem lehetett hivatkozni. Az érvénytelenítési perben csupán a tárgyalási peranyag alapján lehetett dönteni. Ezért lényeges volt, hogy a választott bírósági perben mindent pontosan jegyzőkönyvben rögzítsenek.

A Kartelbíróóság a választott bíróság döntését hatályban tarthatta vagy érvényteleníthette. Ez utóbbi esetben kérdésként merül fel, hogy melyik fórumnak kellett újra eljárni az ügyben. A Kartelbíróóság ebben az esetben az ügy érdemében nem hozhatott határozatot, mert hatásköre csak a választott bírósági ítélet megsemmisítésére terjedt ki. Az általános felfogás az volt, hogy ilyen esetben a „választott bírósági szerződés a meghozott – bár utóbb

megsemmisített – választott bírósági ítélettel consumálva van”, amelynek következtében a döntés a rendes bíróságok hatáskörébe tartozott.⁷² A Kartelbíróóság egy konkrét ügy kapcsán kimondta, hogy a megállapodás bemutatásának elmulasztása miatt a szerződés érvénytelen, ami azt jelentette, hogy a benne foglalt választott bírósági szerződés a „főmegállapodás sorsában osztozik”.⁷³ Érvénytelen volt a szerződés akkor is, ha a megállapodás bemutatása elmaradt, így „ahhoz sem fér kétség, hogy a szerződés, mint a főmegállapodásnak járulékos természetű kiegészítő része, a főmegállapodás sorsában osztozván” szintén érvénytelen, így e szerződés alapján összeült választott bíróság jogszerűen meg sem alakulhatott.⁷⁴

A Kartelbíróóság kimondta, hogy a „törvényben meghatározott határidő elmulasztása miatt érvénytelen ügyletet ugyanis az utólagos bejelentés érvényessé nem teszi.”⁷⁵ A határidő 15 nap volt a törvény szerint.⁷⁶ Ez idő alatt kellett a megállapodást bejelenteni a kereskedelmi miniszternek nyilvántartásba vétel miatt.⁷⁷

T. akkumulátorgyár r. t. alperes, továbbá H. akkumulátorokat előállító kft., valamint egyes gyárak képviselőjében N. V. 1934-ben gyártási és eladási feltételeket meghatározó megállapodást kötött a feltételek és az üzleti forgalom részleteinek meghatározása végett, amelyhez M. akkumulátor Kft. is hozzájárult, amelyben a tagok kikötötték, hogy vitás ügyeket választott bírósági úton fogják elintézni. Azonban az eladási árban nem tudtak megegyezni, amelynek következtében az ügy választott bíróság elé került. A bíróság 1937-ben megállapította, hogy másodrendű alperes nem jogosult olyan ajánlatot tenni, amelyben az egyezmény időtartamát követően saját kalkulációja alapján kiszámított áron ajánlja az egyezmény hatálya alá tartozó terméket. Az iparügyi miniszter az 1931. év XX. tc. 13. §-ának rendel-

70 Uo., 120–121.

71 Ugyan nem választott bírósági, hanem rendes bírósági ítéletben mondta ki a bíróság, hogy a „szóbeli megállapodás (gentlemen agreement) írásba foglalásának elmulasztása nem von maga után más következményt, mint, hogy az írásba foglalás elmulasztása miatt a megállapodás érvénytelen”. Debreceni Tábla P. II. 1807/1932/5.; Budapesti Tábla P. IV. 912/1933.; P. IV. 958/1934.; P. IV. 3932/1934/9.; P. IV. 4681/1934/10. In: RANSCHBURG, 1935, 41. A gentleman agreement jellegű kartellszerződések veszélyességét hangsúlyozta Kelemen Sándor cikkében. KELEMEN Sándor: Kartel vagy gentleman agreement? A Kartel. III. évf. 4. sz., 3–5., DOBROVICs Károly: A kartelmegállapodások bemutatásának jelentősége. Kartel Szemle, I. évf. 1. sz., 7–8.

72 RANSCHBURG (22. lj.), 121–122.

73 Kartelbíróóság P. IV. 3031/1932. In: uo., 45.

74 Kartelbíróóság P. IV. 3031/1932. In: uo., 45–46.

75 Uo. In: RANSCHBURG (7. lj.), 42.

76 Erre vonatkozó ítéletet hozott a Budapesti Ítéletábrla 1933-ban. P. VII. 3070/1933.; P. VI. 5862/1933. In: RANSCHBURG (1935) i. m., 44–45. Halasztás engedélyezése kapcsán hozott bírósági ítélet: Győri Ítéletábrla P. II. 108/1934. In: uo. 45–46.

77 A megállapodás módosítását is be kellett mutatni határidőn belül a miniszternek. Budapesti Törvényszék Cégbírósága 35891/1934. A Budapesti Királyi Ítéletábrla a megállapodás időtartamának meghosszabbításáról szóló megállapodás bejelentését enyhítő körülménynek vette, amellyel hogy a megállapodás tényleges bemutatása elmaradt. P. IV. 11.543/1934. In: RANSCHBURG (7. lj.), 43. Késedelmes bemutatás kapcsán: Budapesti Törvényszék Cégbírósága 4562/1934. In: uo., 46.

kezése folytán utasította a Jogügyigazgatóságot a kereset benyújtására a Kartelbíróshoz a választott bírósági ítélet érvénytelenítése végett, mert az ítélet rendelkező része a kartelltörvény 7. §-ának rendelkezésébe ütközött. A Kartelbíróshoz a felperes érvelését elfogadta, hogy a választott bíróság ítélete a 7. § hatálya alá esik, mert az a jó erkölcsöt és a közjót veszélyeztette.⁷⁸

6. Összegzés

A századfordulót követő gazdasági változások olyan folyamatokat indítottak el a jogéletben és a

jogtudományban, amelynek eredményeként megjelent az igény a kartellekkel kapcsolatos szabályok törvényi szinten történő kodifikálására. A magánjogi, különösen a kereskedelmi jogi szabályok jelentették azt a kiindulási alapot, amelyen a tisztességtelen verseny kapcsán a szerződések érvénytelenségére vonatkozó rendelkezések tovább fejlődhetek. Az anyagi jogi szabályok érvényesüléséhez elengedhetetlen volt, hogy alaki jogi szabályok megalkotásán túl az azokat érvényesíteni képes igazságszolgáltatási szerveket is felállítsák. Így válhatott a Kartelbíróshoz és a Kartelbizottsághoz a gazdasági élet egyik meghatározó jogintézményévé egészen a 20. század közepéig.

78 DOBROVIC-S-KÓHÁZI (71. l.), 288–290.